

GORANKA ANTUNOVIĆ, ZAGREB

ANGLICIZMI U ŠVEDSKOM — NEKI ASPEKTI FONOLOŠKE I MORFOLOŠKE ADAPTACIJE

1. U ovom ću radu prikazati neke mogućnosti i tendencije karakteristične za fonološku i morfološku adaptaciju engleskih posuđenica u švedskom. Prikaz se temelji na analizi 538 anglicizama uključenih u rječnik neologizama u švedskom *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal* («Nove riječi u švedskom od 40-ih do 80-ih»). Oni sačinjavaju korpus koji mi se činio dovoljno reprezentativnim i zaokruženim da posluži za početno ispitivanje adaptacije engleskih posuđenica u švedskom. Potpunije ispitivanje izvršit će se na znatno većem korpusu anglicizama u švedskom, sakupljenom u okviru projekta »Engleski element u evropskim jezicima«¹. Taj korpus još nije sustavno analiziran, no već je sada jasno da su u njemu potvrđene sve pojave zapažene kod anglicizama iz *Nyord i svenskan*. Analiza manjeg korpusa poslužila je i kao pokus za primjenu teorije jezičnih dodira prikazane u knjizi R. Filipovića (1986) na opis fonološke i morfološke adaptacije anglicizama u švedskom.

2. NYORD I SVENSKAN FRÅN 40-TAL TILL 80-TAL

2.1. Rječnik *Nyord i svenskan* izrađen je u okviru zajedničkog dansko-norveško-švedskog projekta, čiji su rezultat i istovrsni rječnici neologizama u norveškom [*Nyord i norsk 1945—1975* (1982)] i u danskom [*Nye ord i dansk 1955—1975* (1984)]. Sadrži oko 7500 natuknica, od kojih je gotovo 1800 stranog porijekla. Prema riječima autora, u rječnik su uvrštavane samo riječi »općeg jezika«, tj. one koje »nisu ograničene na neko određeno (stručno) područje ili na neku određenu grupu«² (str. 4). U obzir su uzimane i riječi koje su i ranije postojale (kao forme) u jeziku, ali im se u promatranom periodu promijenilo (proširilo) značenje ili im se izuzetno povećala frekvencija. Što se posuđenica tiče, uvrštavane su one za koje su autori smatrali da su »postale sastavni dio švedskog leksika« (str. 5). Ovakav se kriterij često susreće u rapravama o posuđenicama iako on ostavlja mnogo nedoumica oko (ne)uvrštavanja pojedinih jedinica. Taj problem, uostalom, spominju i autori u svome Uvodu (str. 5).

¹ Projekt se provodi u Zavodu za lingvistička istraživanja JAZU, Zagreb i Zavodu za lingvistiku Filozofskog fakulteta, Zagreb, pod vodstvom Rudolfa Filipovića.

² Svi prijevodi sa švedskog — G. A.

2.2. Od gotovo 1800 posuđenica uvrštenih u *Nyord i svenskan* daleko ih je najviše preuzeto iz engleskog: ukupno 1597. I neke (13) od preostalih 187 posuđenica označene su »via eng.«, dakle engleski je označen kao jezik-posrednik u njihovom preuzimanju iz nekog drugog jezika (na pr. *hjärntvätta* (»ispirati mozak«), kineski via eng.; *parkas* (= vrst jakne), eskimski via eng.; *denim* (»denim«, vrst tkanine), francuski via eng.³, i dr.). Nakon engleskog, kao značajniji jezici-davaoci slijede njemački (80 natuknica) i francuski (50), a još su manje grupe posuđenica iz finskog (10), talijanskog (9), ruskog (8), danskog (8), španjolskog (7) itd.

2.3. U Uvodu autori objašnjavaju razliku između tri vrste posuđenica: direktnih posuđenica⁴ (»direktlån«), prevedenica (»översättningslån«) i semantičkih posuđenica (»betydelselån«). Za analizu adaptacije posuđenih jedinica relevantna je samo prva od ove tri grupe, budući da ona jedina uključuje posuđivanje forme. Moguće je međutim izdvojiti još jednu grupu, koju autori ne spominju, ali koja ima istaknutu ulogu u englesko-švedskom kontaktu te za koju postoje primjeri u samom rječniku.

To su hibridne posuđenice, poput npr. glagola *coola ned* (engl. leksem *cool* preuzet, uz adaptaciju, iz modela *cool down*, »smiriti se« + šv. leksem *ned*, »dolje«, zapravo prijevod eng. *down*) ili *trendsättare* (eng. *trend*, »trend« + šv. *sättare*, »koji uspostavlja, utvrđuje«, prema eng. *setter*). Značaj hibridnih konstrukcija u englesko-švedskom kontaktu mnogo je veći nego što bi se to moglo zaključiti na osnovu njihove zastupljenosti u ovom (v. niže) ili bilo kojem drugom rječniku, a proizlazi iz karakteristika švedskog jezika, odnosno njegove izrazite sklonosti prema tvorbi riječi slaganjem.⁵

Među posuđenicama iz engleskog uvrštenima u *Nyord i svenskan* najveću grupu sačinjavaju prevedenice (776 natuknica), zatim direktne posuđenice (538) te semantičke posuđenice (206) i hibridi (77). Ovakvu sam distribuciju utvrdila vodeći se objašnjenjima navedenih kategorija u Uvodu rječnika (str. 12, 13) budući da autori nisu u samom rječniku označavali i grupu posuđenica kojoj pojedina natuknica pripada. Na osnovu ovih vrijednosti ne bi, međutim, trebalo donositi zaključke o odnosima u jeziku općenito, s obzirom da je proučavani korpus ograničen.

Na kraju ovog kratkog prikaza korpusa posuđenica iz engleskog u rječniku *Nyord i svenskan* spomenut će još supostojanje posuđenica različitih vrsta, nastalih prema istom engleskom modelu: direktne posuđenice, hibridne posuđenice i/ili prevedenice. Takvi su primjeri *boardingcard* (dir. posu-

³ Iako sastavljena od morfema francuskog porijekla, imenica *denim* je prvotno skovana u engleskom jeziku, kojeg se prema tome može smatrati ne posrednikom, već neposrednim izvorom švedske posuđenice. O prvenstvu engleske riječi govori između ostalog i činjenica da je francuska imenica *denim* uvrštena u Robertov rječnik anglicizama u francuskom (*Dictionnaire des anglicismes — les mots anglais et américains en français*, Dictionnaires le Robert, Paris, 1984.).

⁴ U našoj se terminologiji ova vrsta najčešće naziva samo »posuđenice«. U ovom radu za direktne posuđenice koristim i termin »anglicizam«.

⁵ Usp. Thorell (1981: 14): »U švedskom je mogućnost tvorbe složenica u principu neograničena, tako da rječnici poput SAOL i Östergrenovog *Nusvensk ordbok* daju tek izbor iz svih mogućih složenica.«

đenica) i *boardingkort* (hibrid); *ghostwriter* (dir. posuđenica) i *spökskrivare* (prevedenica); *trovärdighetsgap* (hibrid) i *trovärdighetsklyfta* (prevedenica), itd.

3. ADAPTACIJA ANGLICIZAMA

Proučavanje fonološke i morfološke adaptacije moguće je samo u slučajevima kada jezik-primalac preuzima formu, dakle kod direktnih posuđenica i kod hibrida. Zaključci opisani u ovom radu temelje se na analizi 538 direktnih posuđenica i njihovih fonoloških, ortografskih i morfoloških varijanti navedenih u *Nyord i svenskan*.

3.1. Formiranje pisanog oblika anglicizama⁶

3.1.1. Posmatrajući pisani oblik anglicizama prvenstveno sam obratila pažnju na to da li je odlučujuću ulogu u njegovom formiranju imala grafija modela ili njegov izgovor. Razlikovala sam četiri slučaja, u skladu sa zaključcima R. Filipovića o formiranju pisanog oblika anglicizma⁷:

- a) pisani oblik anglicizma temelji se na izgovoru modela;
- b) pisani oblik anglicizma jednak je pisanom obliku modela;
- c) pisani oblik anglicizma temelji se dijelom na izgovoru, a dijelom na pisanom obliku modela;
- d) za pisani oblik anglicizma značajan je utjecaj jezika-posrednika.

3.1.2. Očita je sklonost švedskog da poštiva ortografiju modela — čak 78,7% anglicizama u mom korpusu odnosi se na slučaj b) (na pr. *broiler*, *fiction*, *hippie*, *juice*, *policy*, *rewrita*, *sightseea* i dr.). Osim toga, kod daljnjih 1,7% anglicizama pisani se oblik mogao formirati bilo na osnovu grafije bilo na osnovu izgovora modela. To vrijedi za anglicizme *grilla*, *slimmad*, *sniff*, *stressig*, *tips* i dr.

U formiranju pisanog oblika anglicizama u švedskom piše švedski lingvist Gösta Bergman u više svojih radova. Između ostalog on ukazuje da »Naročito kod svježih posuđenica zadržavamo originalnu grafiju i originalan izgovor⁸: *bacon*, *blackout*, *lay-out*, *service* (...).« (1970 : 58). Zalaže se za oprez

⁶ Slijedeći rječničku organizaciju materijala govorim prvo o pisanom (3.1.) obliku anglicizama, a tek potom o fonološkom (3.2.) obliku, koji je u rječniku zapravo prezentiran kao izgovor pisanog oblika. Ovakav redosljed ne znači da je formiranje pisanog oblika primarno u jezičnom posuđivanju. Treba međutim istaći da u indirektnom kontaktu jezika (a takav je englesko → švedski kontakt u Švedskoj) nije rijetkost da se doista najprije preuzme pisani oblik modela, a da se tek naknadno formira i fonološki oblik replike.

⁷ Filipović, 1986 : 114.

⁸ Bergman govori o »originalnom izgovoru«, što se čini nepreciznim, budući da je izgovor posuđenice nužno usklađen s fonološkim repertoarom jezika-primaoca, odnosno njegovih govornika, a taj se uvijek, u većoj ili manjoj mjeri, razlikuje od fonološkog repertoara jezika-davaoca. (v. i 3.2.3.) O obaveznoj fonološkoj supstituciji kod posuđenica govori već Hermann Paul (Filipović, 1986 : 23). Kod kasnijih autora upravo se fonološka integracija posuđenice u sustav jezika primaoca često navodi kao njezina razlikovna karakteristika u odnosu na strane riječi i tuđice, odnosno kao razlika između upotrebe posuđenice i promjene koda u govoru.

pri izmjeni (adaptaciji) pisanog oblika posuđenice, pogotovo termina, kako zbog nje ne bi »u potpunosti nestala ili se pretjerano izmijenila međunarodna slika pisanog oblika« posuđenice, te smatra da s izmjenom ne treba žuriti budući da »nisu sve posuđenice došle zauvijek, tako da se izmjena pisanog oblika može pokazati suvišnom. Neki tehnički termini pripadaju terminologiji specijalista pa je stoga kod njih potreba za promjenom pisanog oblika ili nekom drugom prilagodbom manja.« (Bergman, 1970 : 59; 1971 : 44–45).

3.1.3. Na drugom se mjestu po brojnosti primjera nalazi slučaj c): u grafiji 13,1% promatranih anglicizama vidljiv je utjecaj i izgovora i grafije modela. Kao ilustracija mogu poslužiti

eng. <i>cracker</i> /'krækə/	→	šv. kracker
<i>cryogen</i> /'kraiədʒən/	→	kryogen
<i>juice</i> /dʒu : s/	→	jos ⁹
<i>pheromone</i> /'ferə,məʊn-/	→	feromon-
<i>radome</i> /'reidəʊm-/	→	radom- , itd.

3.1.4. Tek je na trećem mjestu slučaj a), na koji se odnosi svega 6,6% primjera u mom korpusu (na pr. eng. *dip* /dip/ → šv. *dipp*¹⁰; *fake* /feik/ → *fejka*; *flop* /flop/ → *floppe*; *sipe* /saip/ → *sajpa*; *time* /taim/ → *tajma*). Odnosi se bitno ne mijenjaju ni ako se ovim primjerima pribroji i već spomenutih 1,7% jedinica koje se odnose i/ili na slučaj b) i/ili na slučaj a).

Kao najčešće pojave u formiranju pisanog oblika anglicizma prema engleskom izgovoru, odnosno kao najčešća odstupanja od grafije engleskog modela mogu se spomenuti:

— udvostručenje konsonantskih grafema.¹⁰ Često postoje ortografske varijante — i s jednostrukim i s dvostrukim konsonantskim grafemom (na pr. *bop/bopp*, *digga*, *floppe*, *jet/jett*, *mobba*, *peppa*, *plott*, *smog/smogg*. i dr. prema eng. *bop*, *flop*, *jet*, *mob*, *pep* (*up*), *plot*, *smog*);

— označavanje fonema /f/ grafemom *f* i kada se u engl. modelu koristi kombinacija grafema *ph*: šv. *feromon*, *fytotron*, *kvadrofonisk* prema eng. *pheromone*, *phytotron*, *quadrophonic*;

— označavanje fonema /k/ grafemom *k*, za razliku od eng. modela s grafemom *c*. Mnogi anglicizmi, međutim, također koriste grafem *c*, a često postoje obje ortografske varijante: *klona*, *dekal*, *eurokrat*, *maskara/mascara*, *skop/scoop* prema eng. *clone*, *decal*, *eurocrat*, *mascara*, *scoop*. Ovu pojavu spominje i G. Bergman, uz napomenu da je supstitucija najčešća unutar riječi (1970 : 58).

— korištenje, u manjem broju anglicizama, grupa grafema *-aj-* i *-ej-* za označavanje fonemskih grupa /aj/, /ej/ nastalih transfonemizacijom eng.

⁹ U švedskom se grafem *o* često koristi kao znak za fonem /u:/. Uobičajeno je da se isti znak upotrebljava i u transkripciji, osim kada se posebno naglasi da se koristi IPA sistem. Natuknica *jos* je tako u *Nyord i svenskan* transkribirana /jo : s/. Kada se (u:) transkribira pomoću znaka *o*, za transkripciju fonema /o:/ koristi se znak *å*.

¹⁰ Prema švedskom pravopisu dvostruki konsonantski grafem signalizira da je prethodni vokal kratak.

diftonga /ai/, /ei/. *Nyord i svenska* bilježi na pr. *fajla, sajpa, tajma; fejka*, replike eng. modela *file, sipe, time; fake*. U posljednje se vrijeme, međutim, u takvim slučajevima radije preuzima engleska grafija.

— ispadanje grafema *e* (»muklog« *e*) na kraju riječi. Ovu pojavu u adaptaciji posuđenica spominje i Bergman (1971: 43) i navodi kao primjere *cyklon, nonsens, penicillin* i dr. I u mom korpusu postoji čitav niz anglicizama čiji engleski modeli imaju finalni grafem *e* dok ga švedska replika nema, npr. *radom, tejp, videotejp*... Čini mi se, međutim, da se kod najvećeg broja takovih anglicizama zapravo ne radi o gubljenju grafema u toku procesa posuđivanja, pod utjecajem fonološkog oblika (»izgovora« bez finalnog /e/), već da dolazi do prevođenja finalnog morfema engleskog modela. On se zamjenjuje već postojećim morfemom švedskog (»prevodi se«), odgovarajućeg značenja i sličnog fonološkog sastava, ali bez finalnog *e* u pisanom obliku. Na ovaj je način moguće objasniti na pr. *acceptans, cyklammat, dirigism, diskett, missil, obsolescens, tentativ* itd., gdje su *-ans, -at, -ism, -ett, -il, -ens, -iv*, zapravo produktivni morfemi švedskog sustava, udomačeni u švedskom u vrijeme poučivanja iz engleskog (iako i sami nisu švedskog porijekla).

Ispuštanje finalnog »muklog« *e* engleskog modela dosljedno je provedeno kod glagola kod kojih je došlo do potpune transmorfemizacije u obliku zamjene engleskog *-ø* švedskim *-a*, na pr. *fejka, klona, leasa, releasa* (imenica-anglicizam: *release*), *rewrita, sampla, serva, shaka* (imenica-anglicizam: *shake*), *tajma* itd. prema engleskom *fake, clone, lease, release, rewrite, sample, serve, shake, time*.

3.1.5. Što se tiče slučaja d), u korpusu sam naišla samo na jedan anglicizam čiji pisani, kao uostalom i fonološki oblik pokazuje utjecaj jezika-posrednika: *droga* (eng. *drug /drag/*), gdje je kao posrednik funkcionirao njemački¹¹.

3.2. Fonološki oblik anglicizama

3.2.1. Ako se ostaje u okvirima informacija koje pruža *Nyord i svenska*, onda se o fonološkom obliku anglicizama može govoriti samo na osnovu opisanog izgovora natuknice — kada on jest opisan. Transkripcija je naime izvršena samo za manji broj natuknica, tj. za one čiji izgovor nije u skladu sa švedskim sustavom pa bi stoga mogao predstavljati problem izvornim govornicima švedskog¹². Takav je pristup sasvim u skladu s namjenom rječnika, ali meni nije pružio dovoljno informacija za sustavnu i iscrpnu fonološku analizu. Zbog toga zapažanja koja ću ovdje opisati ukazuju samo na neke mogućnosti pri formiranju fonološkog oblika posuđenice. Nema sumnje da bi sustavna analiza većeg korpusa otkrila i niz drugih mogućnosti, osobito u pogledu transfonemizacije.

¹¹ U *Nyord i svenskan* se *droga* tretira kao anglicizam, no pitanje je da li je to doista ispravno. Čini se preciznijim ustvrditi da je ovaj glagol nastao kao izvedenica od šv. imenice *drog*, ranije posuđenice iz francuskog ili donjonjemačkog (usp. *Prismas främmane ord*, 1984.). Engleski glagol *to drug* je pri tome vjerojatno poslužio samo kao uzor, koji je inspirirao stvaranje nove izvedenice i afirmirao je u upotrebi.

¹² Usp. *Nyord i svenskan*: 27.

3.2.2. Interesantno je, na primjer, promotriti *kada* se autori odlučuju da opišu izgovor i *kako* ga opisuju. Pa nešto manje od polovine anglicizama (45,9%) autori smatraju da se izgovaraju u skladu s očekivanjima govornika švedskog, tj. prema uobičajenim principima u švedskom, te ne daju nikakve upute. Pisani oblik tih anglicizama formiran je na bilo koji od spomenuta četiri načina (v. 3.1.1.), što znači da i slučaj b), preuzeta engleska grafija, može dobiti švedski izgovor (govornik švedskog će, na pr. *predation* (šv. grafija identična engleskoj) spontano pročitati kao /preda'su:n/, *jumbojet* kao /'jumbo'jet/, a *dumper* kao /'dumper/, što i jesu standardni švedski oblici »izgovori«).

3.2.3. Za značajan dio anglicizama (20,5%) autori ne daju transkripciju, već ga opisuju kao »engleski izgovor« (»eng. uttal«). Ova oznaka nije detaljnije objašnjena u Uvodu — kaže se samo da je »izgovor jednak kao u jeziku-davaocu« (str. 27). Uvjerenje autora da je takav opis dovoljan — čak se i ne ispituje taj »engleski izgovor« — govori mnogo o izloženosti Šveđana engleskom, o društvenim očekivanjima u pogledu poznavanja engleskog ili bar posjedovanja nekog standardnog engleskog rječnika. Usprkos svemu tome, čini se ipak pretjeranom identifikacija izgovora anglicizama (korištenih unutar švedskog teksta!) s izgovorom modela, kako zbog notornih problema koje Šveđani imaju s pojedinim engleskim fonemima (/əu/, /tʃ/, /dʒ/, /z/...), tako i zbog efekta artifičnosti kojeg bi istinski engleski izgovor nesumnjivo izazvao. O problemima s izgovorom pojedinih engleskih fonema indirektno govore anglicizam *fringe benefit* i njegova izvedenica *fringis*: dok osnovni anglicizam ima »engleski izgovor«, što znači da se u finalnoj poziciji javlja švedskom stran fonem /dʒ/: /,frindʒ'benəfit/, u izvedenici se finalni fonem osnove ostvaruje kao /g/, fonem švedskog sustava: /'fring-(g)is/.

Oznaka »eng. izgovor« nije u skladu ni sa široko prihvaćenim teoretskim pristupom pitanju posuđenica (v. bilješku 7), jer bi implicirala da pri upotrebi njome označenih leksema zapravo dolazi do prebacivanja koda.

Neke od posuđenica koje nose oznaku »eng. izgovor« su *action, approach, back-lash, go, image, management, peptalk, research, sales promotion, spin-off, sudden death, workshop* itd. Kod svih posuđenica ove grupe, bez iznimke, preuzeta je i engleska grafija.

3.2.4. Za otprilike jednu trećinu uvrštenih anglicizama autori su smatrali da je potrebno navesti izgovor — bilo cijele riječi, bilo onog njezinog dijela koji može izazvati nedoumicu kod govornika švedskog. Prema transkribiranim dijelovima riječi može se zaključiti da se kao najčešći izvori nedoumice pretpostavljaju

- a) različiti sastav dvaju fonoloških sustava (v. 3.2.4.1.);
- b) različita pravila izgovora pojedinih grafema (3.2.4.2.);
- c) dvoznačnost švedske ortografije (3.2.4.3.), i dr.

3.2.4.1. Kada model sadrži neki fonem koji ne postoji u jeziku-primaocu dolazi u procesu posuđivanja do slobodne transfonemizacije.¹³ Odgovaraju-

¹³ Filipović, 1986 : 72.

¹⁴ Naveden je pisani oblik posuđenice, a podvučeni su grafemi koji se realiziraju kao spomenuti fonem.

ći fonem u posuđenici ne mora biti fonetski blizak fonemu modela. Neki primjeri slobodne transfonemizacije u englesko-švedskom kontaktu su:

- eng. /dʒ/ → šv. /j/, npr. *diskjockey*¹⁴, *jeans*, *jett*, *juice*, *jukebox* i dr.;
- eng. /z/ → šv. /s/ npr. *aids*, *design*, *designer*, *frisbee*, *laser*, *quasar* i dr.;
- eng. /tʃ/ → šv. /ç/, npr. *checka*, *chips*, *franchisad*, ili
→ šv. /t + ʃ/¹⁵, npr. *feature*, *stretch*;
- eng. /θ/ → šv. /t/, npr. *thinner*;
- eng. /w/ → šv. /v/, npr. *twist*;
- eng. diftonzi: /ei/ → šv. /ej/: *brain-drain*, *container*, *gay*, *milkshake*,
tejp/tape, itd.
šv. /a:/: *laser*, *maser* itd.
/ai/ → šv. /aj/: *deadline*, *eyeliner*, *guida*, itd.
/oi/ → šv. /oj/: *broiler*, *spoiler* itd.
/av/ → šv. /au/: *drop out*, *flower power* itd.
/əv/ → šv. /ou/: *floutglas*,
/u:/: *floutglas*, *loafer*,
/ov:/: *showig*;

Slobodna se transfonemizacija može javiti i kada jezik-primalac posjeduje neke foneme koji ne postoje u jeziku-davaocu. Tako se, na primjer, eng. /i/ zamjenjuje u švedskom sa /i/ ali i sa /y/, na pr. u anglicizmima *corny* ili *policy*. /y/ se javlja u malom broju posuđenica, očito pod utjecajem pisanog oblika.

Nepodudaranje dvaju fonoloških sustava uključuje i bitnu razliku u tipu akcenta — engleski udarni prema švedskom melodijskom akcentu. Za očekivati je da će takva situacija dovesti do izvjesne nesigurnosti pri određivanju akcenta posuđenice, odnosno do pojave varijanata kod višesložnih posuđenica (u švedskom sustavu akcent jednosložnih riječi uvijek je akut). Od anglicizama kojima je u *Nyord* i *svenska* označen akcent u obje se varijante (i s akutom (´) i s gravisom (`) javljaju *bulldozer*, *designa*, *diskjockey*, *stuntman*, *tajma*. Općenito govoreći, u korpusu brojčano dominira akut, što je u skladu s ranijim zaključcima o fonološkoj adaptaciji anglicizama u švedskom (usp. Bergman, 1971 : 43).

Različita pravila akcentuacije u engleskom i švedskom mogu dovesti i do nepodudaranja mjesta akcenta u modelu i u replici, i to gotovo uvijek do pomicanja mjesta akcenta na zadnji slog. U takvim slučajevima autori često daju informaciju o standardnom švedskom izgovoru replike.

3.2.4.2. Jednaki pisani oblik modela i replike ne podrazumijeva i jednak izgovor, odnosno jednak fonološki oblik, čak ni kada jezik-primalac raspolaže svim (»istim«) fonemima modela. Različiti fonološki oblik modela i replike, uz istu grafiju, može proisteći iz različitih odnosa između pojedinog grafema i fonema kojeg on predstavlja u engleskom odnosno švedskom. Karakteristični su primjeri

¹⁵ U švedskoj se literaturi (ç) često naziva »glas tj« (»tj-ljud«) i bilježi u transkripciji (tj), dok se (ʃ) naziva »glas sj« (»sj-ljud«) i bilježi (sj). U *Nyord* i *svenska* se grupa (t + ʃ) bilježi kao (tsj).

- grafem *u* → eng. /ʌ/, šv. /u/¹⁶: *duffel, stuntman*;
- grafem *a* → eng. /æ/, šv. /a/: *factoring, plastic, scanner*;
često uz varijantu sa /a/ postoji i varijanta sa /ɛ/: *camp, fan, glamour*;
- grupa *er* → eng. /ə(r)/, šv. /er/: *breeder, broiler, evergreen, loafer, streamer* itd.
- promjene u dužini fonema:
eng. »kratki«, šv. »dugi«: *midi, mini, semintrailer, video* i dr.
eng. »dugi«, šv. »kratki«: *microfiche*.

3.2.4.3. Ponekad nesigurnost oko izgovora posuđenice proističe iz višeznačnosti švedske ortografije, tj. mogućnosti da unutar švedskog sustava je-dan grafem predstavlja foneme različite kvalitete. Takav je slučaj s grafemom *o* koji se može realizirati kao /o(:)/ ili kao /u(:)/ (/o/ u *drop-in, floppa, gospel, mods, prompter*; /o:/ u *corny, forechecka, interferon, sonar*; /o:/ ili /u:/ u *feromon, heliport, hovra*; /u:/ u *dopa, klona, polio, pool skop/scoop*). Isto je tako potrebna uputa i za izgovor grupe *sk*, koja se u švedskom realizira kao /ʃ/ ili kao /sk/. Za posuđenice *skateboard, skiffle, skinhead* i *skippa* rječnik navodi izgovor na /sk/.

3.3. Morfološka adaptacija imenica¹⁷

U švedskom adaptacija posuđenih imenica podrazumijeva određivanje roda imenice te njezino uključivanje u deklinacijski sustav, čime se ujedno utvrđuje i određeni oblik i oblik množine imenice.

3.3.1. Rod imenice

U švedskom se obično razlikuju dva gramatička roda: zajednički (utrumska, en-rod) i srednji (neutrumska, ett-rod). Pripadnost jednom ili drugom rodu nije obavezno povezana s kategorijom »živo-neživo« niti s kategorijom spola. Takav je sustav bitno različit od engleskog tročlanog sustava prirodnog roda, što znači da posuđene imenice ne mogu u švedskom zadržati rod engleskog modela. Ponekad se zajednički rod raščlanjuje na ženski, muški i tzv. reale, te se govori o četiri roda (Ljung — Ohlander, 1982: 46). Takav je pristup u skladu sa sustavom švedskih ličnih zamjenica, koji sadrži četiri oblika za 3. lice jedine (*hon, han, den, det*).

Korpus anglicizama iz *Nyord i svenska* govori o izvjesnoj en-tendenciji među posuđenim imenicama: 77,7% ih pripada zajedničkom rodu.¹⁸ Svega 11,4% uvrštenih imenica pripada srednjem rodu, 4,9% (= 18 imenica) je označeno »en ili -ett«, dok se za ostale kaže da se uvijek pojavljuju u osnovnom obliku (tj. bez oznaka roda).

¹⁶ Navedeni su fonemi koje grafem predstavlja u citiranim primjerima. Isti grafem može dakako predstavljati i neki drugi fonem unutar istog sustava.

¹⁷ Među anglicizmima u švedskom, kao uostalom i u drugim jezicima, imenice su najzastupljenija vrsta riječi. Zbog toga sam odlučila da u ovom djelo-mičnom prikazu morfološke adaptacije anglicizama u švedskom govorim upravo o njima. Moje je »pokusno« ispitivanje anglicizama u švedskom inače obuhva-tilo i pridjeve i glagole. Zbog ograničenog prostora o njima ovdje neće biti riječi.

¹⁸ Tendenciju da višesložne imenice i složenice dobivaju zajednički rod spominje Kuhn, 1985: 300.

3.3.1.1. U teoriji jezika u kontaktu spominju se različiti faktori koji utječu na određivanje roda posuđenice. U englesko-švedskom kontaktu se kao najčvršći, vjerojatno i jedini čvrsti kriterij pojavljuje kategorija »živo«. Uz rijetke iznimke, ta se kategorija u švedskom vezuje uz zajednički rod (»ženski« i »muški«), kako kod autohtonih riječi tako i kod posuđenica. Zajedničkog su roda npr. anglicizmi *art director*, *babysitter*, *bodybuilder*, *callgirl*, *gay*, *ghostwriter*, *groupie*, *jetsettare*, *naprapat*, *playboy*, *stuntman*, *visualiser* itd. Kao iznimke pojavljuju se u korpusu imenice srednjeg roda *fans*¹⁹, *mods* i *skinhead*.

3.3.1.2. Kriteriji određivanja roda kod imenica s neživim referentima mnogo su manje očiti. »Ne postoje nikakvi opći principi koji određuju pripadnost određenom rodu unutar grupe reale/neutrum.

... Podjela imenica u ta dva roda sasvim je arbitrarna, za razliku od roda ženskih i muških imenica.« (Ljung-Ohlander, 1982 : 47). Fonološki kriteriji nisu relevantni za rod švedskih imenica: anglicizam *flär* (eng. *flare*) je, na primjer, zajedničkog roda, kao i švedska imenica *pär*, ali za razliku od švedske imenice *bär*. Neka su morfofonološka pravila relevantna za određivanje roda posuđenica: na pr. sufiksi *-ing*, *-ion*, *-ism*, *-are*, *-er*, *-ist*, *-long* vezani su uz zajednički rod kod autohtonih švedskih imenica pa tako i kod posuđenica. Velik je međutim broj anglicizama čiji se rod ne može objasniti ovakovim principima. Za neke od njih objašnjenje pruža semantička analogija²⁰ — često spominjan, i često kritiziran princip u teoriji jezika u kontaktu²¹. Prema njemu posuđena imenica dobija rod neke »domaće« imenice kojoj je semantički bliska (sinonima, hiperonima i sl.). Ovaj je moment vjerojatno odigrao ulogu u određivanju roda anglicizama *boardingcard* (neutrum, kao i *kort*, švedski ekvivalent engleskog *card* »karta«), *workshop* (utrurn, kao i prevedenica *verkstad* »radionica«), *limbo* (utrurn, kao i hiperonim *dans* »ples«).

3.3.1.3. Spomenula sam već da se neke od posuđenih imenica u korpusu mogu javljati s oznakama kako zajedničkog tako i srednjeg roda. Ta pojava rječito govori o nestalnom statusu posuđenica u početnim fazama njihove adaptacije. Kod nekih od njih takav status može biti povezan s njihovom sintaktičkom složenosti (*sit-in*, *spin-off*), dok kod drugih možda zbuñuje eng. pluralni sufiks *-s* koji se pojavljuje u obliku jednine posuđenice u švedskom (npr. *chips*, *fans*). Među ostalim se posuđenicama s kolebljivim rodod ističe semantički i morfološki povezana grupa *eten*, *naftalen*, *polyeten*, *polystyren*, *styren*, a njima je blizak i *hallucinogen*.

3.3.2. Uključivanje u sustav deklinacija — oblici množine

3.3.2.1. Prema tradicionalnoj klasifikaciji svaka švedska imenica pripada jednoj od pet deklinacija. Najočitija karakteristika pojedine deklinacije

¹⁹ Uz *fans* (»obožavalac«, »navijač«) postoji i morfološka varijanta *fan*, koja pripada zajedničkom rodu. Ona se, međutim, rjeđe koristi, vjerojatno i zato što je homonimna sa etabliranom švedskom imenicom *fan* (»vrag«).

²⁰ R. Filipović naziva ovaj način određivanja roda imenice »kontaminacija« (Filipović, 1986 : 132).

²¹ Usp. na primjer Schmidt, 1982 : 363.

je nastavak za množinu imenice. Ti su nastavci, prema deklinacijama, *-or*, *-ar*, *-er*, *-n*, *-ø*. Adaptacija posuđenih imenica podrazumijeva i uključivanje u jednu od deklinacija. Upravo u vezi s posuđenicama se, međutim, javljaju i odstupanja od ovakvog sistema. Kategorija broja je poznata u teoriji jezika u kontaktu kao gramatička kategorija koja dozvoljava najjači utjecaj jezika-davaoca²².

3.3.2.2. Taj se zaključak potvrđuje i u englesko-švedskom kontaktu, i to prvenstveno importacijom eng. sufiksa *-s*. Taj je sufiks stizao u švedski u nekoliko navrata i iz različitih jezika, a u našem se stoljeću proširio upravo pod utjecajem engleskog. Postao je i produktivan tako da se javlja u množini nekih švedskih neologizama te niza posuđenica iz jezika u kojima i ne postoji *-s* u množini (na pr. *avocado-s*, *tatra-s*, *ustad-s* itd.²³). Ukratko ovaj je sufiks toliko ojačao u švedskom, usprkos snažnoj opoziciji²⁴ da se već govori i o novoj, šestoj deklinaciji²⁵, a istraživanje M. Ljunga je pokazalo da je kod govornika švedskog *s*-plural uglavnom dobrodošao.²⁶

Korpus anglicizama iz *Nyord i svenskan* potvrđuje značaj sufiksa *-s* u tvorbi oblika množine: 9,2% posuđenica zadržava *-s* kao jedinu ili jednu od mogućih oznaka množine. Kao jedina mogućnost naveden je uz natuknice *callgirl*, *displaced person*, *fan*, *peptalk*, *rasta/rastafari*, *skinhead*, *stockcar*. Kao morfološka varijanta javlja se paralelno *s-ø* (npr. *feature*, *gospel*, *slingback*), paralelno *s-ar* (*bit*, *dropout*, *hearing*, *hit*, *paperback* i dr.) ili *s-er* (*drugstore*, *evergreen*, *groupie*, *hippie*, *skateboard*, *yippie* i dr.). Za anglicizam *milkshake* navedene su čak tri varijante oblika množine (*-s*, *-ar*, *-ø*).

Sufiks *-s* preuzima se i s tzv. pluralia tantum. Korpus sadrži 11 takvih jedinica (*bermudas*, (*blå*)*jeans*, *slacks*, *chips*, *snacks* itd.).

U rječniku su navedene i 4 tzv. »kepsord« (»keps-riječi«)²⁷: *chips*, *fans*, *mods*, *graffiti*. To su riječi koje su u svom obliku jednine zadržale oznaku množine jezika davaoca. Sufiks se dakle zadržava samo kao forma, a gubi svoje gramatičko značenje, pa se za tvorbu oblika množine koristi neki drugi sufiks jezika-primaoca. Tako nastaju zbnjujući oblici s »dvostrukom množinom« (ovdje navedeni anglicizmi imaju u množini *-ø* pa »dvostruka množina« nije toliko očita kao u množini nekih drugih anglicizama u švedskom, na pr. *babis-ar* (← eng. *baby-s*), *keps-ar* (← eng. *cap-s*)).

3.3.2.3. Varijante pri tvorbi množine nisu karakteristične samo za posuđenice koje čuvaju sufiks *-s*. I kod nekih imenica koje su se u potpunosti uklopile u tradicionalni švedski sustav deklinacija postoje alternativni oblici množine. *Nyord i svenskan* sadrži 22 takva anglicizma. Oni tvore množinu pomoću *-er/-ø* (*scoop*), pomoću *-ar/-er* (*dipp*, *spoiler*) ili pomoću *-ar/-ø* (19 jedinica, među kojima ih je 15 sa preuzetim eng. sufiksom *-er*: *blinker*, *broi-*

²² Usp. Filipović, 1986 : 21; Söderberg, 1983 : 163.

²³ B. Söderberg, 1983 : 68.

²⁴ Mnogi se protive uvođenju *-s* u množini zbog toga što u švedskom već funkcionira *-s* sa značenjem genitiva. Čuju se i tvrdnje da je *-s* »nespretna« u kombinaciji s *-na*, sufiksom u određenom obliku množine imenica.

²⁵ Usp. Söderberg, 1983 : 73.

²⁶ M. Ljung, 1983 : 3. poglavlje.

²⁷ Naziv prema anglicizmu *kaps*, nastalom prema pluralnom obliku engleskog modela: *cap + s*.

ler, container, dispenser, pacemaker, roller, tanker itd. Preostale četiri su plott, sniff, T-shirt i TV.).

4. Ovdje prikazani aspekti fonološke i morfološke adaptacije anglicizama u švedskom, kao i aspekti morfološke adaptacije glagola i pridjeva posuđenih iz engleskog, koji su također bili obuhvaćeni analizom ali nisu uključeni u ovaj rad, pokazuju da je adaptaciju anglicizama u švedskom moguće opisati primjenom teorije jezičnih dodira prema R. Filipoviću (1986). Upravo se u tom smjeru i nastavlja obrada spomenutog većeg korpusa anglicizama te izrada rječnika anglicizama u švedskom, odnosno švedskog dijela *Etimološkog rječnika anglicizama u evropskim jezicima*²⁸.

LITERATURA

- Bergman, Gösta: *Främmande ord och deras anpassning*, Om teknikens språk, TNC 44, Stockholm 1970.
- Bergman, Gösta: *Om främmande ord och deras anpassning* u: *Främmande ord i svenskan*, Stockholm 1971.
- Filipović, Rudolf (ur.): *The English Element in European Languages*, Zagreb, 1981.
- Filipović, Rudolf: *Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb 1986.
- Kuhn, Hans: *Genustilldelning hos främmande ord*, *Svenskans beskrivning* 15, Göteborg 1985.
- Ljung, Magnus: *Lam anka — ett måste?*, EIS-rapport No. 8, Stockholm 1985.
- Ljung, Magnus — Ohlander, Sölve: *Allmän grammatik*, Stockholm 1985.
- Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*, Svenska språknämnden, 1986.
- Prismas främmande ord*, Stockholm, 1984.
- Schmidt, K. A. Rand: *The Adaptation of English Loanwords in Norwegian* u: *The English Element in European Languages*, (ur. R. Filipović) Zagreb, 1981., str. 338—337.
- Söderberg, Barbro: *Från rytters och cowboys till tjuvstrykers; s-pluralen i svenskan*, Stockholm 1983.
- Thorell, Olof: *Svensk ordbildningslära*, Stockholm 1981.

Summary

SOME ASPECTS OF THE PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL ADAPTATION OF ANGLICISMS IN SWEDISH

Following a brief presentation of the corpus of loan words included in the dictionary *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*, the article focuses on adaptation of anglicisms in Swedish. The written form of anglicisms is discussed first, according to the principles described in Filipović 1986, and some conspicuous phenomena in the process are pointed out. Some possibilities regarding the phonological adaptation of anglicisms are discussed next, on the basis of the pronunciation notes given in the dictionary. The appropriateness of the »engl. uttal« (= Eng. pronunciation) note is commented upon, and some examples of free transphonemization are cited. The last section deals with the morphological adaptation of English loan-nouns in Swedish, notably with gender assignment and creation of plural forms.

²⁸ Više o *Etimološkom rječniku . . .* v. u Filipović (ur.), 1981: VII—XVI. U ovoj se fazi rada na projektu »Engleski element u evropskim jezicima« radi na zasebnim rječnicima anglicizama u švedskom, njemačkom, francuskom i ruskom. Rječnik anglicizama u hrvatskom ili srpskom je završen i predan u tisak.